

Szemes Péter

Gyermeki kisvilág

(Markó Béla Balázs kertje című könyvéről)

Ahoni gyermekirodalomakommunizmusévtizedeiben sokak számára marginális és lenézett válfaja volt a művészetnek, ennek megfelelően főként azok az egyébként túlnyomórészt kiváló és tehetséges alkotók művelték, akiket a „magas” irodalom bérczeiről leszorított a hivatalos kulturális vezetés rendelkezése. Persze emellett akadtak olyan írók, költők is, akik nem lévén megfelelően képzettek és tehetségesek, maradandó értékek létrehozását csak gyermekkönyveik sikerétől remélték, remélhették. Szerencsére mindezekon kívül megjelent az íróknak egy harmadik típusa is, akik egész életműüket, vagy annak jelentős részét tudatosan gyermekirodalmi alkotások létrehozásának szentelték. E kategóriában érdemes megemlíteni többek közt Lázár Ervin, Csukás István, de mindenfajta szerénység nélkül földijeink, a lendvajakabfai Gaál Zsuzsa és a muravidéki Bence-Utrosa Gabriella nevét is.

Erdélyben különállóságrendkívül komoly hagyományai épültek ki ennek a nemzedéki közeget megcélzó műformának. A régiek közül Kriza János és Benedek Elek meséi, s a kortársi lapok, a Jó Pajtás és a Cimborá, az újabbak sorában Makkai Sándor, Szilágyi Domokos, Kányádi Sándor, Ferenczes István, Kovács András Ferenc, Fekete Vince, valamint a Napsugár és a Szivárvány című lapok mindenképp említést érdemelnek. S akkor még nem szóltunk a transzszilván gyermekirodalom egyik legjelentősebb mesteréről, Markó Béláról, aki Szarka-telefon (1984), Tücsöknóta (1990), Karikázó idő (1996), Ha varázsló lennék (2000), Miért lassú a csiga? (2007), A pinty és a többiek (2007) és A hold fogyókúrája (2008) című kötetei után, az utóbbi évek hagyományait követve, a csíkszeredai Bookartnál Balázs kertje címmel új, az említett diskurzusból meghatározó jelentőségű verseskönyvvel jelentkezett.

A szűk hónapra való, harminc költeményt tartalmazó, tetszetős kivitelezésű kiadványt a műfajban kolléga, KAF szerkesztette, a szövegek tartalmát, hangulatát kiválóan tükröző illusztrációkat pedig az Olaszországban élő és dolgozó Szulyovszky Sarolta készítette, összművészeti remekké varázsolva a kézbe simuló, karcsú kötetet. A rajzok ugyanakkor, szerzőjük szükségszerűen eltérő nézőpontja miatt, önmagukban is élvezhetőek, egy – eszközei, ábrázolási lehetőségei lehatároltsága miatt puritánabb – külön világot is építenek a versekben feltáruló univerzum mellett. S természetesen mindkettő középponti szervező elve a címben meghatározott kitétel, a maga összetettségében.

A Balázs kertje tagjai közül a szerző kisfia nevének és a marosszentkirályi zárt természeti közeg megjelölésének egybekapcsolt konkrétsága nemcsak játékos birtokviszonyt jelöl, de tágabban a gyermek számára megnyíló, folyton táguló makrokozmoszt, melyben a valós létezők és a mesék világa, a színes képzelet és gazdag fantázia teremtményei egyaránt otthonosak. És ahol a hétköznapi csodák változatos bőségét az idő múlása, az évszakok váltakozása – tavasztól télig, a szilvavirág hullásától a hóesésig – folytonosan biztosítja. S holott a kötet anyagának áttekintéséhez ennek az egyértelmű szerkesztési elvnek nyomon követése vezérfonalként kínálja magát, a korpusz megformáltságát és sokszínűségét talán jobban szemlélteti, ha a kert világának szintjeit vizsgálva közelítünk.

Bizonyára nem szükséges ehelyütt bővebben szólni a kert irodalmi, költői toposza mögé rejtett megfeleltetési lehetőségek bőségéről, mindössze annyit kell ezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy Markó Béla könyvében Balázs kisvilágának helye egyértelmű leképezése a bennünket körülvevő világnak, melyet az otthonosság, a mindennapi személyes megtapasztalás, felfedezés lehetősége emel ki a nagy egészből és tesz egyedivé. A természeti létezők kötetben megjelenő legalsó szintje a növények köre, melyeknek két típusa különíthető el. A tavasz virágai nemcsak a vegetáció megújulását jelzik, de szépségük a szem, illatuk az orr érzékeinek kínál élvezetet: az orgonabokor szökőkútként felbuzgó illatárja az egész házat elborítja (Tavaszi szökőkút), a szilvavirág szélben szálló szirmai télivé varázsolják a kikeleti kertet (Csuromfehér), Anna, a hitves és édesanya kedves magnóliája pedig – amint a költő írja:

„Tegnap még didergett
összeszorított szájjal, némán,
ma pedig száz rózsaszín
nyelvecskét ölti énrám.

Szoknyáját lebbenti,
perdül-fordul a szélben,
kivirágzott a magnólia,
s most incselkedik vélelem.”

Míg a virágok a kikelethez, a gyümölcsök inkább a cukorral telítő napsütéssel érlelő nyár és koraősz évszakaszaihoz

kötődnek. A gyermekversek jellegzetes antropomorfizálása, a dolgok emberi vonásokkal, jellegzetességekkel felruházása esetükben is megfigyelhető: a ribiszke hiú öregasszonyként piros gyöngysorával kacérkodik (Ribiszkebokor), míg a szamóca orra dühtől vereslik (Szamóca). A gyümölcsök fő értéke azonban finom ízük, ami időigényes, az időjárás által befolyásolt folyamat eredményeként fejlődik ki – ezt az ugyancsak hasznélvező madarak példáján mutatja be a szerző. A korai meggy savanyú még, a lassan érő körte kemény, még a rigónak sem kell (Kie a meggy?), mikor pedig az alma- és körtefa megtelik gyümölcscsel, a gyér szilva nem vonzza a szárnyas vendégeket (Hova jár a madár?). Baláznak persze mindentől jut, sőt neki érik az egres is (Kánikula).

A rovarok is hozzá hasonló, vagy jól ismert tulajdonságaikkal, szokásaikkal fogják meg a kisleányt. A szorgos hangya talán csupa gyermekek számára értékes dologgal gyűjti tele a bolyt (Mit gyűjt a hangya?), a pórus jár bogár példája megmutatja, hogy nem szabad ajtót nyitni minden kopogásra (A harkály), a sáska filmbeli marslakót idéz (Ilyen nagy a sáska?), míg a tücsök hol kitakarózva ébred a meleg reggelre (Kánikula), hol cirpelve maga fűti a nyári kert képzelte kemencéjét (Kerti hőség). A legszebb példával mégis a becsületesen dolgozó méh szolgál:

„Édes a méz,
s mint a nap: aranyárga,
mérge a méh,
és szúrós a fullánkja.

Megdolgozott
ezért az édességért,
s cukorszöppöt
adtak csak érte: éhbért.

Míg csurgatod
a friss, puha kenyérre,
gondolj közben,
ki gyűjtötte: a méhre.”

A madarak alapvetően átutazó vendégek a kertben, elsősorban táplálkozni érkeznek. A seregély a ribiszke piros gyöngysorát cseni el (Ribiszke), a rigó a gyümölcsök (Kie a meggy?), a harkály az óvatlan bogarak (A harkály), a gólya a békák miatt jön (A béka). Az őszi téli időben azonban már gondos kis gazdaként Balázs ad enni a rászorulóknak (Téli kosztosok, Az én Antarktiszom), ezért a cinke, a veréb, a kisleány, sőt a kisleány egyhangúlag közli a költővel:

„Ne veszekedj te mivelünk,
nem te vagy a mi emberünk,
megígérte nekünk Balázs,
hogy mindig jut egy-két falás!”

A betévedő kisebb emlősök közül a nyúl mellett a sündiszó is megjelenik – a fűben hemperegve tüskéivel összegyűjti és

képletes postásként mindenkihez elszállítja a fákról lehullott leveleket (Őszi postás). S természetesen nem maradhatnak ki a vágyott háziállatok sem, hiszen a kisleány a házába is szeretne egy kedvencet, leginkább egy kutyát. Anyu azonban inkább a macskát, apu pedig a tengerimalacot preferálja, de a legjobb mégis egy papagáj lenne, hiszen az mindhárom másik állat hangját utánozni tudja (Milyen állat kell nekünk?).

A kertben honos, vagy ott megjelenő állatok mellett a kötetben egzotikus, Balázs számára bizonyára állatkertből, képeskönyvből, vagy televízióból ismerős élőlények is megjelennek. A rája arája párja gondatlansága miatt lesz haragos, míg a másik szójáték-vers hőse, a láma dáma piszkos lába miatt kénytelen otthon maradni a bálozás helyett (A láma). Kiderül az is, hogy a zebra, ha „jön a zebra”, akkor inkább ló (Zebra-e a zebra?), hogy milyen a pávafejű legyező (A páva) és hogy nem is olyan kényelmes a sivatag hajója (Teveháton), hiszen:

„A teve nagyon hullámos,
mivel a púpja dagályos,
a háta pedig apályos,
ülök a teve tetején,
s az állapotom aggályos.”

A zárt területet, a kisleány mikrouniverzumát, de természetesen a szomszédos ház világát is a család többi tagja, az édesanya és az édesapa állandó, biztosságot adó jelenléte, gondoskodó figyelme teszi a kisleány számára igazán otthonossá. S hozzájuk társul a vendégként érkező nagymama, aki nemcsak kinézetében, de szokásaiban is „egyre inkább bagolyodik” és sokat zsörtöl, Balázs azonban mégis nagyon szereti (Milyen is egy nagymama?).

Szólnunk kell még azokról az időjárási tényezőkről és természeti jelenségekről is, melyek a kert évszakról évszakra változó életét meghatározzák. Noha előfordul, hogy lehűl a levegő és a szakadó esőben „karmol a szél, mint egy / nagy macska” (Nyári ijedelem), ha kitisztul az éjszakai ég, angyalok ülnek a Göncöl csillagaira (Angyalok a szekéren), a kisleány ragyog az egész mindenség (Balázs kertje), a házat pedig megtöltik a kintől beszűrődő hangok és neszek (Gazdagok vagyunk mi). Nyár és tél határán hóharmat száll reggel a növényekre (Hóharmat), míg télen végül, teljessé téve az éves ciklust, mindent beborít a száz potenciális hóembert rejtő fehér takaró (Száz mázsa hó).

Markó Béla újabb gyermekkötetete nemcsak az esztendő előrehaladtával változó, bennünket körülölelő természet csodáit varázsolja szinte érzékien elevenné, de egy kisleány optikáján keresztül, bepillantást enged rejtett kisvilágának intim titkaiba, a születő és elmúló élet megtapasztalásának mechanizmusába, kiemelve az együttes felfedezés örömét, a család szeretetben összetartásának fontosságát is. Így válik a Balázs kertje a legifjabbak mellett szüleik, nagyszüleik számára is bizton értékes olvasmánnyá, maradandó gyermekkönyv-élménnyé.

(Bookart, Csíkszereda, 2009.)